

ПОСТАНОВЛЕНИЕ

№ 370

КАРАР

22.06.2022г.

Спас муниципаль районының "Халык сәламәтлеген яхшырту һәм 2022-2024 елларда үлүчеләр санын киметү" муниципаль программасын раслау турында.

Татарстан Республикасы Спас муниципаль районы башкарма комитеты халык сәламәтлеген саклау һәм ныгыту өлкәсендә дәүләт сәясәтен тормышка ашыру максатларында

КАРАР БИРӘ:

1. Спас муниципаль районы «2012-2024 елларга халыкның сәламәтлеген яхшырту һәм үлем-кitem санын киметү» муниципаль программасын расларга.
2. «Спас муниципаль районы» муниципаль берәмлегенең финанс – бюджет палатасына әлеге чараны финанслауга акча бүлеп биру каралган.

ТР Спас муниципаль районы
Башкарма комитеты житәкчесе

В.А. Осокин

**Спас муниципаль районы
Башкарма комитеты карары белән
расланды**

**Спас муниципаль районының
«Халыкның сәламәтлеген яхшырту һәм 2022-2024 елларга
үлем очрақларын киметү»
МУНИЦИПАЛЬ ПРОГРАММАСЫ**

Программа паспорты

Программа исеме	Спас муниципаль районының «Халыкның сәламәтлеген яхшырту һәм 2022 - 2024 елга үлем очраklarын киметү» максатчан программасы
Программаның заказчысы	Спас муниципаль районы башкарма комитеты.
Программаның төп эшләүчеләре	«ТР ССМ РКХ» ДАССОның филиалы «Спас РҮХ», ЗАГС бүлеге, яшьләр эшләре, спорт һәм туризм бүлеге, мәгариф бүлеге, мәшгульлек үзәге, ТР Хезмәт, мәшгульлек һәм социаль яклау министрлыгының Спас муниципаль районындагы социаль яклау бүлеге.
Программаның төп максатлары һәм бурычлары	<p>Тормыш дәрәжәсен тотрыклы күтәрү, сәламәтлек саклауны, алкоголизацияне һәм халыкны денаркотизацияләүне үстерү, хезмәтне саклау һәм социаль ярдәм чараларын камилләштерү буенча эзлекле сәясәт уздыру чаралары ярдәмендә халыкның үлчелеген киметү.</p> <p>Халыкта кече яшьтән башлап, кирәкле заманча шартлар тудыру һәм сәламәт яшәү рәвешен пропагандалау юлы белән физик культура һәм спорт белән шөгыйльләнүгә ихтыяж тудыру.</p> <p>Халык туучылар санын арттыруга ярдәм итү. Иң мөһим социаль-аль институт буларак гаиләне саклау һәм үстерү.</p>
Программаны тормышка ашыру вакыты	2022-2024 еллар
Программаны башкаручылар	«ТР ССМ РКХ» ДАССО филиалы, Спас РҮХ», Спас муниципаль районы Башкарма комитетының ЗАГС бүлеге, Спас муниципаль районы Башкарма комитетының икътисад һәм фаразлау бүлеге, Спас муниципаль районы Башкарма комитетының мәгариф бүлеге, Спас муниципаль районы Башкарма комитетының яшьләр эшләре, спорт һәм туризм бүлеге, ТР Хезмәт, мәшгульлек һәм социаль яклау министрлыгының Спас муниципаль районындагы социаль яклау бүлеге, Спас муниципаль районы мәдәният бүлеге, Спас муниципаль районы халыкны эш белән тәмин итү үзәге, Спас муниципаль районы башкарма комитеты, ТР Спас районы Пенсия фонды идарәсе баш идарәсе, авыл жирлегә башлыклары, Ижтимагый Совет
Күләме һәм финанслау чыганаclarы	<p>Барлыгы: 9870,8 мең сум.</p> <p>2022 елда 3334,4 мең сум.</p> <p>2023 ел 3268,2 мең сум.</p> <p>2024 ел 3268,2 мең сум.</p>

	<p>«ТР ССМ РКХ» ДАССОның «Спас РҮХ» филиалының мәжбүри медицина иминияте фонды акчалары Барлығы: 27,0 мең сум. 2022 ел 9,0 мең сум. 2023 ел 9,0 мең сум. 2024 ел 9,0 мең сум.</p> <p>Жирле бюджет акчалары Барлығы: 9843,8 мең сум. 2022 ел 3325,4 мең сум. 2023 ел 3259,2 мең сум. 2024 ел 3259,2 мең сум.</p> <p>Чараларны үтәү өчен каралган чаралар күләме, Спас муниципаль районы бюджетының керем өлешен үтәүгә карап, салым һәм салым булмаган керемнәр исәбеннән дә, Спас муниципаль районы бюджетына керә торган бюджетара трансфертлар исәбеннән дә үзгәргә мөмкин.</p>
Программаны гамәлгә ашыруның көтелә торган ахыргы нәтижеләре	<ol style="list-style-type: none"> 1. 2024 елда халыкның үлем-китеме 2021 ел дәрәжәсенә карата 10 %ка кимеде. 2. хезмәткә сәләтле яшәтә халыкның үлем-китеме 2024 ел дәрәжәсенә карата 10 %ка кимеде. 3. Халыкның гомер озынлыгын арттыру, тормыш сыйфатын яхшырту, халыкның сәламәтлеге торышы.
Программаның үтәлешен тикшереп торы	Спас муниципаль районы башкарма комитеты

1. Характеристика проблемы, на решение которой направлена программа.

Халыкның сәламәтлеген саклау һәм ныгыту буенча дәүләт сәясәтен формалаштыру өстенлекле бурычларның берсе булып тора. Сәламәтлек саклау системасында принципиаль яңа юнәлеш үсеш ала - авыруны дөвәләуга юнәлдерелгән системадан сәламәт яшәү рәвеше өстенлегенә йөз тоткан һәм авыруларны профилактикалауга юнәлдерелгән гражданнарның сәламәтлеген саклау системасына күчү.

Халыкның сәламәтлеген саклау һәм ныгыту буенча дәүләт сәясәтен формалаштыру өстенлекле бурычларның берсе булып тора. Сәламәтлек саклау системасында принципиаль яңа юнәлеш үсеш ала - авыруны дөвәләуга юнәлдерелгән системадан сәламәт яшәү рәвеше өстенлегенә йөз тоткан һәм авыруларны профилактикалауга юнәлдерелгән гражданнарның сәламәтлеген саклау системасына күчү.

Моннан тыш, хәзерге вакытта халыкның социаль яктан бәйлә һәм профессиональ яктан билгеләнгән сәламәтлек дефектлары көчәя.

Халыкның сәламәтлеген ныгыту программасы һәм үлүчеләр санын киметү бүген район муниципаль хакимияте органнары, социаль тәэмин итү һәм сәламәтлек саклау өлкәләре тарафыннан кичекмәстән хәл итү өчен беренче урында тора. Эгәр халыкның сәламәтлеген характерлаучы кайбер аспектларга, медицина хезмәте күрсәтү дәрәжәсенә, демографик хәлгә, хезмәтне саклауга, физик культура һәм спорт үсешенә мөрәжәгать итсәк, проблема аңлаешлырак була бара.

1.1 Демографик хәлгә анализ.

Районда үлүчеләр саны кимүнең төп сәбәбе булып тора. 1993 елдан районда үлүчеләр саны туучылар саныннан артып китә һәм озак вакытка тотрыклы характерга ия.

1 нче таблица

1990-2017 елларда туучылар һәм үлүчеләр турында белешмәләр

ел	Туучылар саны (кеше)	Үлүчеләр саны (кеше)	Табиғый үсеш (+/-)
1990	390	310	+80
1991	314	218	+96
1992	325	319	+6
1993	292	411	-119
1994	323	428	-105
1995	261	381	-120
1996	219	317	-98
1997	227	339	-112
1998	245	362	-117
1999	242	356	-114
2000	248	397	-145
2001	219	380	-161
2002	225	369	-144
2003	264	460	-196
2004	198	404	-206
2005	203	476	-273
2006	171	390	-219
2007	199	415	-216
2008	203	395	-192
2009	211	414	-203
2010	224	390	-166
2011	224	372	-148
2012	214	353	-139
2013	255	336	-81
2014	249	341	-92
2015	188	350	-162
2016	160	316	-156
2017	166	309	-143
2018	151	300	-149
2019	155	287	-132
2020	147	342	-195

2021	141	397	-256
------	-----	-----	------

Бу район халкының табигый хэрэкэтенен гомуми коэффициентларын чагыштырсак, аңлаешлырак була бара. Табигый югалту пигына 2005 елда ирешелде. 2020 елда яңа коронавирур инфекциясе барлыкка килү сәбәпле, районда халыкның үлүе 2 ел эчендә тагын да артты, 2021 ел нәтижәләре буенча 1000 кешегә 21,8 кадәр.

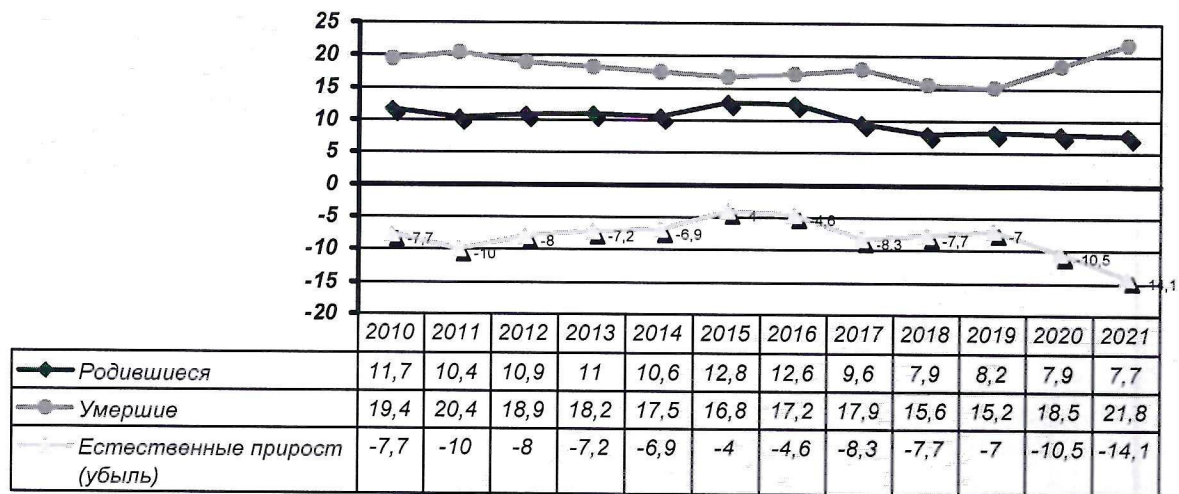
2 нче таблица

Халыкның табигый хэрэкэтенен гомуми коэффициентлары Спас районы (1000 кешегә).

Еллар	Туып-үскән	Үлгәннәр	Табигый үсеш (зьян)
1998	10,7	15,7	-5,0
1999	10,6	15,7	-5,1
2000	11,2	17,7	-6,5
2001	9,6	17,1	-7,5
2002	10,5	18,0	-7,5
2003	12,4	21,0	-9,2
2004	9,6	18,8	-9,2
2005	10,2	22,1	-11,9
2006	9,0	18,9	-10,1
2007	10,9	20,0	-9,1
2008	11,7	19,4	-7,7
2009	10,4	20,4	-10,0
2010	10,9	18,9	-8,0
2011	11,0	18,2	-7,2
2012	10,6	17,5	-6,9
2013	12,8	16,8	-4,0
2014	12,6	17,2	-4,6
2015	9,6	17,9	-8,3
2016	8,2	16,2	-8,0
2017	8,5	15,9	-7,4
2018	7,9	15,6	-7,7
2019	8,2	15,2	-7,0
2020	7,9	18,5	-10,6
2021	7,7	21,8	-14,1

Туучылар һәм үлүчеләр саны динамикасын тәкъдим ителгән график ачык чагылдыра.

Динамика рождаемости и смертности населения Спасского муниципального района (на 1000 человек населения)

2011-2015 елларда халыкның табиғый кимү күрсәткече кими башлады. Әмма, 2017 елдан башлап, 2021 елда табиғый кимү арткан. Әлеге программаның максаты-районда табиғый кимүне киметү.

Үлем-китем структурасында берничә ел дәвамында кан әйләнеше системасы авырулары өстенлек итә, яңа барлыкка килүдән - икенче, тышкы сәбәпләрдән-өченче урында.

4 нче табица 4

Үлем сәбәпләре структурасы (%).

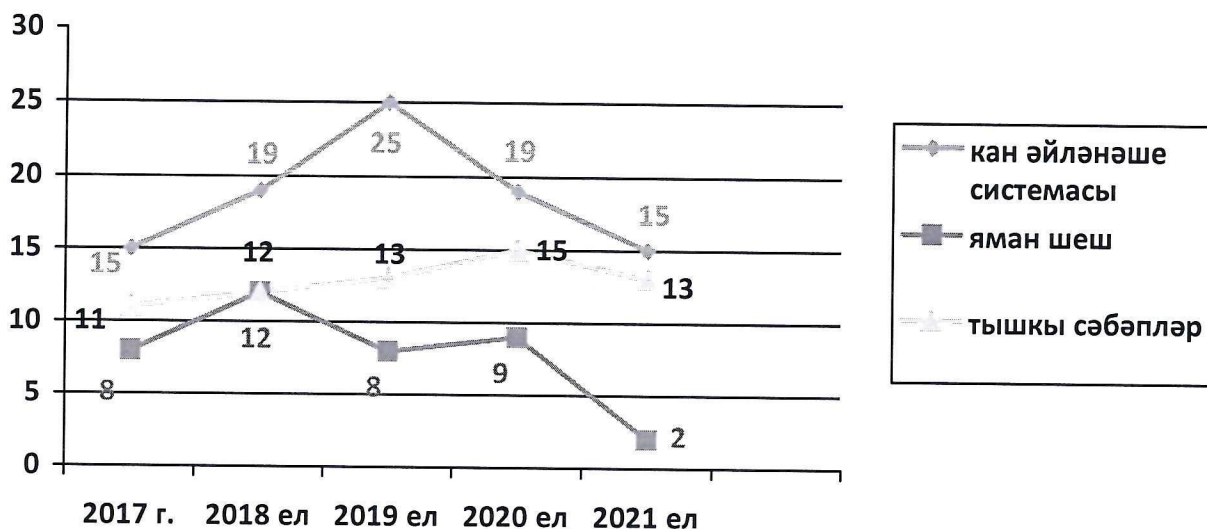
	2017 ел	2018 ел	2019 ел	2020 ел	2021 ел
Кан әйләнеше системасы авырулары, шул исәптән	44,9	57	52,6	33,0	28,7
миокард инфаркт	5,9	1,3	2,8	1,8	2,0
инсульттан	6,7	2,3	4,5	3,5	5,2
Яңа шеш	12,3	9,7	12,9	11,7	7,1
Тышкы сәбәпләр	7,0	6,7	6,6	5,8	4,0

Саннар күрсәткәнчә, үлем сәбәпләре арасында әйдәп баручы позицияләргә кан әйләнеше системасы авырулары алып тора 57 - 28,7 процент. Алга таба яңа белем алулар, үлемнең тышкы сәбәпләре, сулыш органнары авырулары, ашканынату, картлык органнары авырулары бара.

Хезмәткә сәләтле яштың халыкның үлем-китеме чиктән тыш тискәре булып тора. Үлүчеләр арасында тормышка керә генә торган яшьләр күп.

1 нче график

Хезмәткә яраклы яштың үлүчеләр саны, кеше.

5 нче таблица

	2017 ел	2018 ел	2019 ел	2020 ел	2021 ел
Болезни системы кровообращения, в т.ч.	15	19	25	19	15
<i>инфаркта миокарды</i>	2	4	5	1	1
<i>инсульт</i>	0	2	4	1	3
Яман шеш	8	12	8	9	2
Тышкы сәбәпләр	11	12	13	15	13
Барлығы	60	55	61	64	62

Тәкъдим ителгән графиктан күренгәнчә, 2017-2021 елларда хезмәткә яраклы үлем-китем структурасында кан әйләнәше системасы авырулары, икенче урында-тышкы сәбәпләр.

Туучылар һәм үлүчеләр саны демографиянең мөһим күрсәткечләре генә түгел, ә тулаем социаль-икътисадый үсешнең төп интеграль характеристикалары да булып тора. Халыкның табигый артуына, үлем-китем санының кимүенә, тулаем халыкның сәләмәтлегенә аеруча кискен йогынты ясаучы кайбер аспектларны карыйк.

6 нчы таблица

Спас районы авыл жирлекләре буенча халык саны
(Спас районы ГХАТ бүлеге мәгълүматлары)

Жирлекләр	2020					2021				
	Барлыгы	Үлчеләрнең уртача яше	Эшкә сәләтле яшь.	Өлкәнрәк 80 яшьтән	Туганнар	Барлыгы	Үлчеләрнең уртача яше	Эшкә сәләтле яшь.	Өлкәнрәк 80 яшьтән	Туганнар
<i>Болгар шәһәре.</i>	124	72,0	25	43	67	162	70.7	18	59	68
<i>Аграмак авыл җирлеге</i>	11	70,0	2	4	-	7	72.7	1	3	-
<i>Антоновка авыл җирлеге</i>	13	68,4	3	4	-	14	70.8	2	7	2
<i>Бураково авыл җирлеге</i>	10	72,3	2	4	1	19	75.7	1	8	2
<i>Әжмәр авыл җирлеге</i>	13	75,5	1	5	2	8	74.9	3	5	5
<i>Иске Рәжәп авыл җирлеге</i>	12	82,8	-	6	-	19	79.9	2	12	-
<i>Кузнечиха авыл җирлеге</i>	6	73,7	2	4	-	7	64.1	2	1	-
<i>Кызыл Бистәсе авыл җирлеге</i>	13	72,2	4	7	2	14	68.8	4	5	2
<i>Ким авыл җирлеге</i>	18	68,7	3	5	3	11	60.2	6	2	1
<i>Куралово авыл җирлеге</i>	16	66,1	5	6	4	11	75.8	1	5	1
<i>Никольское авыл җирлеге</i>	18	85,8	2	7	6	16	71.3	2	6	3
<i>Полянка авыл җирлеге</i>	17	60,4	4	3	7	22	68.5	2	8	9
<i>Приволжское авыл җирлеге</i>	13	73,8	1	6	1	15	70.3	2	5	2
<i>Чәчәкле авыл җирлеге</i>	7	70,1	1	3	1	6	85.0	-	5	-
<i>Урта Йорткүл авыл җирлеге</i>	11	78,6	1	7	-	15	82.1	1	10	1
<i>Өчкүл авыл җирлеге</i>	9	75,1	1	4	2	14	68.7	4	5	3
<i>Ямбақты авыл җирлеге</i>	9	65,4	2	4	-	14	74.4	2	9	-

1.2. Халык арасында эчкечелек.

Бигрәк тә яшь һәм өлкән яшьтә, үлем-китем очраклары артуга алкоголь, шул исәптән суррогат, наркотиклар һәм башка психотроп матдәләр куллану тискәре йогынты ясый.

7 нче таблицкага мөрәжәгать итегез.

7 нче таблица 7

2017-2021нче елларда табиб наркологта торучы диспансер авырулары

	2017 ел	2018 ел	2019 ел	2020 ел	2021 ел
Эчкечелек, аларның стадияләре белән	296	294	228	224	225
башлангыч (I)	98	96	88	73	73
Урта (II)	198	198	140	151	152
Наркомания	3	1	2	1	4
Токсикомания	2	3	2	1	0

Наркология хезмәте табиб тарафыннан 1 ставкага шәфкать туташы ставкасының 0,25 ставкасына тышкы бер уртақ эш тәкъдим ителгән. Пациентларны табиб атнага бер тапкыр кабул итә, һәр жомга 8.00 дән 14.00 гә кадәр. Белгечне тулы ставка буенча даими эшчәнлеккә жәлеп итү буенча чаралар үткәрелә.

8 нче таблица

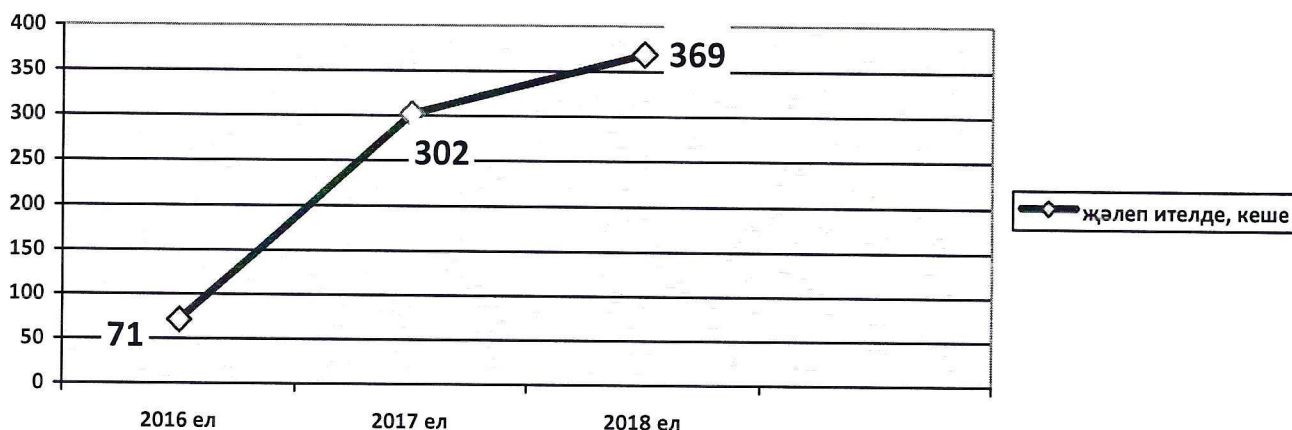
Сәүдә нокталарында алкоголь продукциясен сату

Чор	Алкоголь продукциясе сатылган (литрларда)	Жан башына (литрларда)
2019 ел	156661	8,2
2020 ел	145166	7,8
2021 ел	141344	7,7

Рәсми статистика мәгълүматларына караганда, районда сатылган алкогольле продукция саны кимегән.

Шулай ук 2019 елдан алып жәмәгать урыннарында исерек хәлдә күренгән спиртлы эчемлекләр саны кимү дә сизелә. Әлеге мәгълүматлар график буенча тәкъдим ителгән.

2 нче график

Югарыда әйтелгәннәрнең барысы да алкогольне кулланучыларның кимүен күрсәтә ала.

1.3. Никахлашулар һәм аерылышулар.

Тормыш дәрәжәсе, сәламәтлеге шартларында никах һәм аерылышулар тенденциясе турыдан-туры йогынты ясый. Башта 9 нчы таблицкага мөрәжәгать итик.

9 нчы таблица

Тулы булмаган гаиләләрдә балалар саны.

еллар	Никахлашулар саны	Аерылышулар саны	Никах өзелгәннән соң тулы булмаган гаиләләрдә балалар калган.
2014	151	65	45
2015	122	49	53
2016	114	60	49
2017	124	60	40
2018	108	62	48
2019	81	42	40
2020	80	40	31
2021	78	55	68

Соңгы 5 елда аерылышулар теркәлгән никахлар санына карата 48% тәшкит иткән. Әмма аерылышу бар икән, димәк, тулы булмаган гаиләләрдә тәрбияләнүче балалар да бар. Елына уртача 47 бала бер ата-ана белән кала. Бу күпчелек очракта аерылышуның ата-аналарынан психик жәрәхәтләр ала торган балалар еш кына тулы кыйммәтле туклану алу мөмкинлегенә ия түгел.

Соңгы елларда барысы да рәсми рәвештә теркәлми торган гражданлык никахлары саны арткан.

9 нчы таблицага мөрәжәгать итик, анда 2017 елдан аерылышуларның яқынча бертөрле микъдары булганда, никахларның өчтән бер өлешенә диярлек күчүе ачык күренә.

10 нчы таблица

Спас муниципаль районы буенча туучылар турында белешмәләр

Еллар	Туучылар саны (кеше)	Теркәлмәгән никахларда туган балалар саны (кеше)	%
2014	249	52	20,1
2015	188	55	29,3
2016	160	57	35,6
2017	166	48	28,9
2018	151	46	30,4
2019	155	42	27,1
2020	147	37	25,2
2021	141	36	25,5

Әгәр 2014 елда теркәлмәгән никахларда 52 бала туган булса, бу барлык туган балаларның 23,2%ын тәшкил иткән, 2018 елда мондый балалар 46 туган, бу барлык туган балаларның 24,5%ын тәшкил иткән. Соңгы 2 елда дүртенче бала рәсми никахтан тыш туган.

Жәмгыятьтә социаль иминлек дәрәжәсе, гаилә институты эшчәнлегенә нәтижәлелеге һәм нәтижәлелеге турында никахларның һәм аерылышуларның нисбәте күрсәткече сигнал бирә.

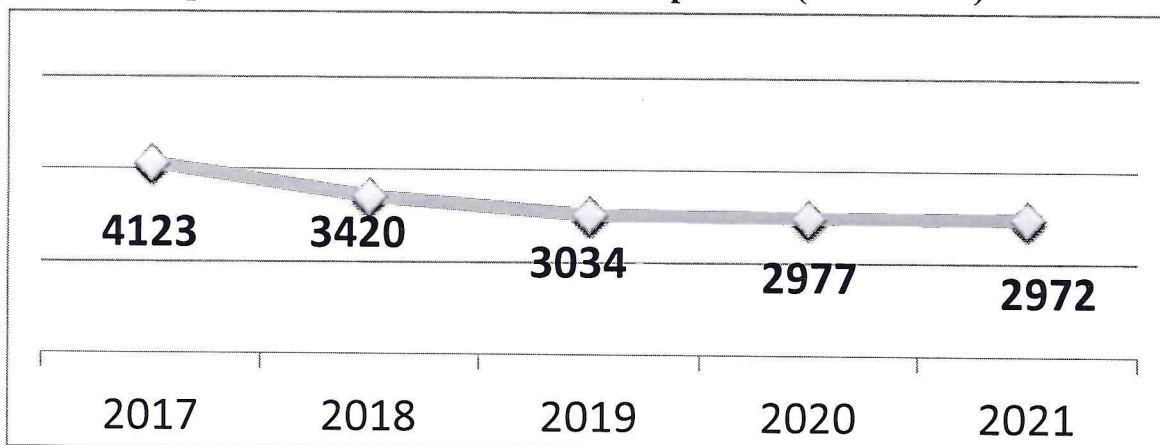
11 нче таблица

Никахларның һәм аерылышуларның нисбәте

еллар	1000 кешегә никах саны	1000 кешегә аеры- лышучылар саны	Никахларның һәм аерылышуларның нисбәте
2014	151	65	2,3
2015	122	49	2,5
2016	114	60	1,9
2017	124	60	2,1
2018	108	62	1,7
2019	81	42	1,9
2020	80	40	2
2021	78	55	1,4

3 нче график

Фертиль яшьтәге хатын-кызлар саны (15-49 яшь)

Әлеге графикта фертиль яшьтәге яисә чадорлы (15-49 яшь) хатын-кызлар санының кимүе күзәтелә. Килеп туган вазгыяттән чыгу өчен районныбызга яшь, хезмәткә сәләтле халык агымы булырга мөмкин. Бәлки, безгә монда Болгар тарихи-архитектура тыюлыгын үстерү һәм туризм, хезмәт күрсәтү, сәламәтлек саклау, мәгариф һәм мәдәният өлкәсендә югары квалификацияле белгечләр җәлеп итү ярдәм итәр.

Гаилә институты үсешендә иминлекне чагылдыручы 2,5 һәм аннан да күбрәк характерлы никахлар һәм аерылышулар нисбәте соңгы 7 елда бары тик 2015 елда гына күзәтелде.

1.4. Гомер озынлыгы.

Халык сәламәтлелеге һәм үлү дәрәжәсенә чагылшы туу вакытындагы көтелгән гомер озынлыгы күрсәткече булып тора. Үлүчеләр санының югары дәрәжәсе көтелгән гомер озынлыгының түбән күрсәткечләрен билгели. Район халкының гомер озынлыгы динамикасы 12 нче таблицада күрсәтелгән.

12 нче таблица

Спас районы буенча гомер озынлыгы көтөлә.

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Ир-аглар	62,1	62,7	62,9	63,3	63,8	64,5
Хатын-кызлар	76,4	76,8	77,2	77,6	77,9	80,4
Ир-аглар һәм хатын-кызлар	69,3	69,8	70,1	70,5	70,9	72,4

2021 елда үлүчеләр саны 397 кеше тәшкил иткән (бу соңгы 5 елда иң югары күрсәткеч). Уртача гомер озынлыгы 70,1 ел тәшкил иткән, өстәвенә хатын-кызларга 77,2 яшь, ирләргә 62,9 яшь, аерма 14 яшь.

2.5. Үлем проблемаларына характеристика һәм аларны хәл итү буенча төп юнәлешләр:

1.5.1.Кан әйләнеше системасы авыруларынан.

Ел саен дөньяда кан әйләнеше системасы авыруларынан дистәләгән миллион кеше һәлак була, шул исәптән йөрәкнең ишемик авыруынан - 7 миллионнан артык.

Россия Федерациясендә йогышлы булмаган авырулардан хезмәткә сәләтле халыкның вақытыннан алда үлү структурасында БСК өлешенә 36,6% туры килә һәм хатын-кызларда - 40,5 %.

БСК үсешенә һәм прогрессияләүгә йогынты ясаучы куркыныч факторы булып россиялеләр арасында 39,0% ир-атлар һәм 41,0% хатын-кызлар теркәлгән гипертония тора. Россия Федерациясе буенча 41 миллионнан артык артериаль гипертония авыруы теркәлгән. 40 яшькә кадәрге артериаль гипертония белән авыручыларның уртача гомер озынлыгы 6 елга кыскартыла.

Татарстан Республикасында, тулаем Россиядәге кебек үк, өлкән яшьтәге халыкның кан әйләнеше системасы авырулары артуы күзәтелә.

Хәзерге вақытта республикада артериаль гипертониядән интегүче 300 меңгә яқын кеше теркәлгән, ягъни һәр унынчы кеше.

Татарстан Республикасы буенча үлүчеләр структурасында 2021 елда (алдагы еллардагы кебек үк) кан әйләнеше системасы авырулары күбрәк - 36,5 % (2020 ел - 35,4 %); күрсәткеч 100 мең кешегә 565,8 тәшкил итте, бу 2020 ел күрсәткечләреннән 3,1 %ка югарырак.

Татарстан Республикасы буенча йөрәкнең ишемик авыруынан үлүчеләр саны 14,1% ка кимеде һәм 100 мең кешегә 248,6 тәшкил итте (2020 ел-289,5), әлеге авыруның катлаулануынан 2020 ел белән чагыштырганда 1623 кешегә кимрәк(Спас районында 2020 елга караганда 6 кешегә күбрәк).

Мийокард инфарктынан үлүчеләр санының 13,1 % ка кимүе билгеләнә, ул 100 мең кешегә 23, 9 тәшкил итә.

Спас муниципаль районында БСК дан 114 кеше үлгән. Үлем-китем структурасында БСК өлешенә үлем-китем сәбәпләренә 28,7% ы туры килә. Шулу вакытта соңгы 5 елда эшкә яраклы яшьтә йөрәк - кан тамырлары авыруларынан үлем-китем динамикасы күзәтелә.

Хәзерге вақытта районда артериаль гипертониядән интегүче 988 кеше теркәлгән. Әмма бу тулы исемлек түгел, чөнки мондый авыруларны диспансер учетына кую эше тулысынча үткәрелмәгән. Бүген халыкны өстәмә профилактик

тикерүүлөр уздыруга ихтыяж зур. Мондый авыруларны ачыклауда фельдшерларга һәм гомуми практика табибларына зур роль бирелә.

1.5.2. Яман шешләрдән үлү проблемасына характеристика.

Татарстан Республикасы буенча яман шештән үлүчеләр саны 2021 елда 6,1 %ка кимеде, ул 100 мең кешегә 175,4 очрак тәшкил итте (2020 ел - 186,8). Үлем очракларының гомуми структурасында ЗНОдан үлүчеләр саны 11,3% тәшкил итә.

2021 елда үлгән авыруларның абсолют саны 6813 кешегә житкән, 2020 ел күрсәткеченнән 467 кешегә кимрәк. Спас районында 28 кеше (2020 ел - 40 кеше).

Эшкә сәләтле халыкның үлем структурасында ЗНО өченче урынны (12,7%) алып тора - тиешле яшьтәге 100 мең кешегә 63,9 очрак. Яңа Чишмә муниципаль районында (169,7) халыкның үлем күрсәткечләре аеруча югары.

Авыру структурасында шешнең түбәндәге локальләшүе алда бара: сөг бизе (12,7%); меланомалы тире (12,4%); юан эчәклек (11,1%); үпкә (9,9%); күкрәк бизе (9,3%); ашказаны (7,1%). Күрсәтелгән локальләшү халыкның онкология авыруы структурасында 62,5% тәшкил итә. 2020 ел белән чагыштырганда, яман шешләрдән сөг бизенең 2 нче позициясеннән 1 нче позициягә күчкән, яман шешләрдән күн белән меланоманы узып. Ир-атларның алда торган бизе 2021 елда яман шешләргә алдыңгы локальләштерү булып тора - 18,8%. Хатын-кызларда рак локализациясе арасында беренче урында сөг бизе (22,4%) урнашкан.

ТРда яшәүче һәр 43 яшьлек кеше сәламәт яшәү рәвешенә белән исәптә тора. 5 һәм аннан да күбрәк ел исәптә торучы авырулар 2021 елда 55,3% тәшкил иткән.

Бер еллык үлем очраклары 0,6% ка кимегән, ул 26,5% тәшкил итә.

Яман шешләргә азган булуының югары күрсәткечләре иртә диагностика һәм профилактикага, бигрәк тә сөг һәм мәни бизе яман шешенең визуаль рәвешләренә, ана муенына карата чараларны активлаштыру кирәклегенә турында сөйли.

Яман шешләрдән үлем структурасында хатын-кызларда сөг бизе беренче урында тора. Шуңа бәйле рәвештә, авыруны башлангыч стадияләрдә дөрес ачыкларга мөмкинлек бирә торган маммографик скрининг аеруча әһәмияткә ия. Скринингның уңышын тәэмин итүнең мөһүрүи шарты булып каралырга тиешле халыкның 70 %ын колачлау тора.

Онкологик авыруларның барлык очракларының 1/3 ене якыны аналык муенчыгы яман шешенә туры килә. Бу уңайдан, фонлы авыруларны, яман шеш алды халәтләрен һәм яман шешне вакытында дөвалау исәбенә, яман шешнең килеп чыгышын кисәтергә мөмкинлек бирә торган скринингга мөһим роль бирелә. Хагын-кызларның 80% тан да ким булмаган процедураны колачлаганда, өч елга 1 тапкыр периодик булган 18 яшьтән хагын-кызлар ана шейкасының яман шешен скринингларга тиеш.

Районда беренчел бизләр яман шеше ир-атларның онкологик авыруы структурасында икенче урында тора. Бүген жентекле тикшерү вакытында яман шешнең башлангыч диагностикасына юнәлтелгән, иртә стадияләргә ачыкклау саны арта, яман шешнең метастатик формалары табылмый диярлек. Даими рәвештә тикшеренү узучы ир-атларның, простата яман шешеннән үлү ихтималы 3 тапкырга кими.

Районда үлүчеләр саны структурасында 7,1 процент тәшкил итә, үлүчеләр саны 100 мең кешегә 153,5, хезмәткә сәләтле яшьтә 19,7 мең кешегә туры килә.

1.5.3. Тышкы сәбәпләрдән һәм жәрәхәтләрдән үлү проблемасына характеристика.

Травматизм һәм аның нәтижеләре иң мөһим медицина-социаль проблемаларның берсе булып тора.

Татарстан Республикасы буенча үлем структурасында тышкы сәбәпләрдән үлем бишенче урынны алып тора (өлеш - 5,1%), 2021 елда, 2020 ел белән чагыштырганда, күрсәткеч 6,1 %ка кимеде; күрсәткеч 100 мең кешегә 175,4 очрак тәшкил итте. Спас муниципаль районында тышкы сәбәпләрдән үлүчеләр саны 2020 ел белән чагыштырганда 20%ка кимегән (2020 елда 20 кеше үлгән, 2021 елда - 16 кеше).

Спас районында имгәнүләр, агуланулар һәм кайбер тышкы тәэсирләр үлем структурасында 5 нче урында тора. Хезмәткә сәләтле яшьтәге кешеләрнең инвалидлыкка беренчел чыгу сәбәпләре структурасында алар 3 позициядә тора.

ТРда үз-үзенә кул салудан үлү 2021 елда, 2020 ел белән чагыштырганда, 11,3% ка кимеде, күрсәткеч 100 мең кешегә 6,3 тәшкил итте. Безнең зур булмаган авыл районында соңгы еллар дөвамында үз-үзен үтерү сәбәпләре вафат булганнар санының кимүе күзәтелә, 2021 елда бу сәбәптән үлгән кешеләр теркәлмәгән.

Еллар	Суицидлар саны
2014	9
2015	8
2016	8
2017	7
2018	7
2019	2
2020	2
2021	0

1.5.4. Туберкулез белән авырый башлау.

14 нче таблица

Еллар	Абсолют саннар	100000 халыкка
2016	23	113,4
2017	17	85,6
2018	12	61,0
2019	1	5,2
2020	0	0
2021	1	5,5

2021 елның 1 гыйнварына туберкулезга каршы кабинетта актив туберкулез белән 10 авыру, шул исәптән бацилл бүленеше булган 1 кеше, сулыш органнары туберкулезы белән 10 кеше исәптә торган. 2021 елда тагын 5 кеше ачыклан-

ган һәм исәпкә алынган, рецидив белән 1 кеше. Туберкулина диагностикасы, вакцинация һәм БЦЖ ревакцинациясе буенча семинар үткәрелде. Яңа туган балалар гаиләләренең барлык әгъзалары да туберкулезга тикшерелгән.

Өчөнчө төркемдә 25 кеше исәпләнә, шулардан 22 кеше тикшерелгән, бу 88 % тәшкил итә. Өчөнчө төркемгә 4 кеше күчәрелде. Сәламәтләнүне исәпкә алып 5 кеше алынган. 2021 елда туберкулездан үлүчеләр юк.

15 нче таблица

Туберкулездан үлем

Еллар	Абсолют саннар	100000 халыкка
2016	5	24,6
2017	3	24,6
2018	2	10,0
2019	2	10,4
2020	0	0
2021	0	0

16 нчы таблица

Гражданнарны флюорография тикшерүе белән тәэмин итү.

2016	2017	2018	2019	2020	2021
99,8	99,6	99,1	99,3	99,6	99,8

Узган елларда туберкулездан үлүчеләр санын жентеклөп тикшергәндә, әлеге авыруларның барысы да социаль яктан имин булмаган шәхесләр, күбесенчә торақлары юк, барысы да алкогольдән артык файдалана һәм стационар, шулай ук амбулатор булган туберкулезга каршы препаратлар белән дәваланырга теләми. Проблема күчмә флюорографияны жәлеп итүдә дә барлыкка килә, аңа районның аерым авыллары халкы мохтаж.

1.5.5. Ашыгыч һәм ашыгыч медицина ярдәме хезмәте эшен оештыру, ФАПлар эше.

Ашыгыч һәм ашыгыч медицина ярдәме күрсәтү хезмәте - сәламәтлек саклау системасында ин мөһим бүлекчәләрнең берсе, аның социаль әһәмияте, көтмәгәндә авырулар һәм гадәттән тыш хәлләр саны аруга бәйле рәвештә, ел саен арта.

2021 елда барлыгы 6571 тапкыр чыктылар, шуларның 812се бәхетсезлек очрақлары, кинәт авырулар һәм 5759ы буенча. Районда ашыгыч медицина ярдәмен үз вакытында күрсәтү күрсәткече 83,4% тәшкил итте (5480 чакыру).

Ашыгыч һәм кичектергесез медицина ярдәме күрсәтүнең сыйфаты мәсьәләсе турыдан-туры медицина кадрларын әзерләү дәрәжәсенә бәйле. Чыгыш китүдә урта звено белгечләре ярдәм итә.

Безнең район халкының яргысыннан артыгы авыл жирлегендә яши, шуңа күрә медицина ярдәме күрсәтүдә фельдшерлык-акушерлык пунктларына зур роль бирелә. Соңгы 5 елда 5 модульле ФАП, Кузнечиха авылында табиб амбулаториясе төзелде һәм файдалануга тапшырылды. Күп кенә ФАПлар медицина жихазлары белән начар жихазландырылган. Фельдшер-акушерлык пунктларын кадрлар белән тәэмин итү мәсьәләсе кискен тора. Районда 29 мөдир, шул исәптән 28е «Фельдшер» белгечлеге буенча, бер акушерка эшли. Көөк авылында Медицина хезмәткәре юк, Ким поселогында, Кызыл Вал, Гөлеш авылында бергә эшлөүчеләр эшли. 7 ФАПта халыкка башка авылларда (Отрада, Кызыл Бистә, Приволжский, Чөчөклә, Кызыл Вал, Урта Йорткүл, Кожавка авыллары) яшәүче фельдшерлар медицина ярдәмен күрсәтә. 8 медицина хезмәткәре пенсия алды яшендәге, 9 пенсионер.

Медицина кадрлары һәм жиһазлар белән тээмин ителеш.

Әлеге программа эшли торган киләсе эш кадрлар. Дөвәлау учреждениеләренә медицина кадрлары белән жиһәрлек дәрәжәдә тээмин ителмәвә район халкының медицина ярдәме белән тээмин ителешенә турыдан-туры йогынты ясыый. Районның һөнәр училищесына тар белгечләргә (окулист, психиатр, нарколог, онколог һ.б.), гомуми практика табибларына, терапевтларга мохтаж.

Теләсә кайсы медицина оешмасының төп кыйммәте - медицина жиһазлары, бина һәм корылмалар түгел, ә кеше капиталы - кадрлар. Хәзерге вакытта район үзәк хастаханәсендә 263 хезмәткәр эшли, шул исәптән 31 табиб, 124 урта медицина персоналы.

2021 елда жиде яшь табибны эшкә урнаштыру белән Республика клиник хастаханәсе ярдәме белән районның сәламәтлек саклау өлкәсендә кадрлар кытлыгы узган еллардагы кебек кискен тормый. Шуны билгеләп үтәсе килә, 2022 агымында 2 табиб-эпидемиолог, патологоанат эшкә урнаштырылган инде. Тагын ике яшь белгечне, уролог табибын, табиб гинекологны эшкә урнаштыру планлаштырылган.

Табиблар белән 10 мең кешегә тээмин ителеш - 17,1, урта медицина персоналы - 67,5. Яшь белгечләрне «кагнаштыру» эшен дөвәм итәргә кирәк. Кадрлар мәсьәләсен хәл итү максатында, Казан Дәүләт медицина университетына ел саен районыбыз мәктәпләрен тәмамлаучыларны мақсатчан юллама белән укырга жиһәрелә. Хәзер алар КДМУ студентлары. Әмма, мақсатчан хезмәткәрләренә университет тәмамланганнан соң Спас үзәк район хастаханәсенә эшкә кайтырга теләмәвә белән бәйлә жидди проблема барлыкка килдә.

Хәзерге вакытта квалификациялә медицина ярдәме заманча жиһазлардан башка мөмкин түгел. Булган медицина техникасы мораль һәм физик яктан искердә. Районның шәхси һөнәр училищесы медицина техникасын яңартуға аеруча мохтаж.

1.5.6. Халыкның репродуктив сәламәтлеге торышы.

Халыкның репродуктив сәламәтлеге проблемасы турында сөйләгәндә, шуны да билгеләп үтәм: ел саен районда уртача 110-120 бала тууы кабул ителә, шулардан бала табу йөкләлекнең нормаль агуы 30 проценттан артмый. Йөкләлек патологиясе арасында төп анемия (барлык авырлыларның 38 проценты) чыгыш ясыый. Моңа йөкләләрнең сәламәтлеге

саклау өчен кирекле тимер препаратлар, поливитаминнар һәм йод белән тәэмин ителгән препаратлар булмау ярдәм итә. Өстәвенә, булчакк әниләрнең сәламәт яшәү рәвешә алып баруның түбән дәрәжәдә булуын, тиешенчә оештырылмаган санитар-агарту эшен билгеләп үтәргә кирәк.

Йөклә хатын-кызларны хатын-кызлар консультациясенә исәпкә кую зур әһәмияткә ия. Авырлы хатын-кыз табигыга никадәр иртәрәк күзәтелсә, авыру баланың туу куркынычы шулкадәр азрак.

«Авыру ата-аналарның сәламәт балалары булмый» дигән гыйбарә бар. Репродуктив сәламәтлекнең начараюы балаларның сәламәтлегенә тәэсир итми калмый. 18 яшькә кадәрге балаларның авыру дәрәжәсе югары булып кала бирә.

Сабыйлар үлеменен уртача республика күрсәткеченнән югарырак: 2021 елда 1 бала бер елга кадәр үлгән, ягъни 1000 балага 7,1 бала үлгән, шул ук вакытта ТР буенча ул 4,0 бала тәшкил итә.

17 нче таблица

Йөкләлекнең ясалма өзәлүе.

	2017	2018	2019	2020	2021
Абортлар саны	95	77	35	33	32

Абортлар репродуктив потенциалга һәм хатын-кызларның репродуктив сәламәтлегә дәрәжәсенә сизелерлек йогынты ясай. 2019 елдан абортлар санының ике тапкыр кимүе күзәтелүгә карамастан, аларның саны югары булып кала бирә. Йөкләлекнең ясалма өзәлүе, бигрәк тә беренчә йөкләләрдә, икенчел бала таба алмау куркынычы белән яный. Бу юнәлештә йөклә һәм, беренчә чиратта, медицина хезмәткәрләре белән санитар-агарту эшен көчәйтәргә кирәк.

1.5.7. Экологик хәл.

Спас районында шәһәр һәм авыл халкының 100% - ы жир асты су чыганаclarынан үзәкләштерелгән су белән тәэмин ителгән. Районда барлыгы 47 суүткәргеч бар, шулардан I коммуналь һәм 46 ведомство, 103 үзәкләштерелгән су белән тәэмин итү чыганагы. Шунысын да билгеләп үтәргә кирәк, лаборатор контроль су белән тәэмин итү чыганаclarын

тулы күлөмдө алып бара. Өлеге чыганаclar Болгар шөһөрдө, Кирпичный бистөсөндө һәм Кузнечиха авылында, су фйдалануга лицензиясе булган «Спас коммуналь чөлтөрлөрө» ЖЧЖ балансында урнашкан. Авыл жирлеклөрөн су белөн тээмин итү чыганаclarының эч торган суның сыйфатын тикшерү бары тик 3 елга 1 тапкыр планлы тикшерү вакытында гына башкарыла. Санитар-химик һәм бактериологик күрсөткөчлөр буенча сайлап алынган пробалар саны һәм стандарт булмаган пробалар саны 18 нче таблицада күрсөтөлгөн.

18 нче таблица

еллар	Санитар-химик тикшеренүләр				Микробиологик тикшеренүләр						
	барлыгы		аерма		барлыгы		аерма		%		
	чыгана- clar	аеры- лышу чөлтөрө.	чыга- наclar	аеры- лышу чөлтөр ө	чыга- наclar	аеры- лышу чөлтөр ө	чыга- наclar	аеры- лышу чөлтөр ө			
2019	87	29	40	15	45,9	51,7	92	175	15	16,3	14,8
2020	70	37	48	14	68,0	37,8	129	191	15	11,6	23,5
2021	84	46	37	17	44,0	36,9	166	151	21	12,6	18,5

Санитар-химик күрсөткөчлөр буенча эчөргө яраклы суның стандарт булмаган пробалары проценты тотрыклы рөвөштө югары булып кала һәм республика буенча уртача күрсөткөчлөрдөн 2,5 тапкыр артып китә, ә аерым күрсөткөчлөр буенча, ә атап өйткөндө, тимер эчтөлөгө буенча рөхсөт ителгән концентрациянең 3 тапкыр, мутлыкның 8 тапкыр, кагы-лыкның 3 тапкыр артуы. Санитария нормаларына туры килми торган эчөр сулар халыкка Болгар шөһөрдө, Ким посе-лыгында, Куралово авылы, Три Озеро авылы, шулай ук Полянка авылы кешелөрөнә тимер, болганчыклык буенча би-релә; Никольский авылы, Көек авылы сульфатларын тоту буенча бирелә. Судагы тимернең югары булуы табигий суның

югары булуына гына түгел, ә шөһөр һәм авыл суүткөргечләре чөлтөрлөренөң тузуына, жир асты су горизонтларының пычрану чыганақларының потенциал потенциалы чыганақлары булган ташландық скважиналарны вакытында монтаждауға да бөйлө.

Эчөргө яраклы суның сыйфатын яхшыртууның төп бурычлары булып тора:

1. Профилактик ремонт эшлөрен вакытында башкару, үзөклөштерелгән су белән тээмин итү чыганақларын санитар саклау зоналарын оештыру, эчө торган суның сыйфатына производство контролен оештыру, эшлөмөүчө скважиналарға тампонаж үткөрү максатларында авыл суүткөргечлөренөң баланс тотучысын билгеләү.
2. Су алу жайланмасын нәтижәле майсызландыру системасы белән жиһазлау.
3. Тузган шөһөр һәм авыл суүткөргеч чөлтөрлөрен алыштыру.

Балалар мөгариф үчреждениелөрендө суүткөргеч чөлтөрдөн пробалар сайлап алганда, стандарт булмаган анализлар проценты 38 тәшкил итә. «Гомуми белем биру үчреждениелөрендө, башлангыч һәм урта һөнәри белем биру үчреждениелөрендө укучыларның туқлануын оештыруның санитар-эпидемиологик таләплөре» СанПиН 2.4.5.2409-08 таләплөренө ярашлы рөвештә, эчөргө яраклы су белән тээмин итүнең үзөклөштерелгән системаларының сыйфатына куела торган гигиена таләплөренө жавап бирергә тиеш. Шул максат белән мөгариф үчреждениелөрендө куллерлар (фильтрланган суны ваклау өчен билгеленгән көнкүрөш приборы) урнаштыралар. Мөгариф үчреждениелөрендө эчө торган эчөмлөк режими шулай ук стационар эчө торган фонтанчыларда оештырылырга мөмкин; яки су аша - савытларға (бутилирланган су).

1.6. Тормыш сыйфаты

Халыкның тормыш дәрәжәсен күп факторлар билгели: уртача хезмәт хақы, жан башына керемнөр, минималь куллану бюджеты, торақ шартлары, гомер озынлыгы, сабийлар үләме дәрәжәсе һәм башкалар. Аларның кайберлөрен карыйк.

1.6.1. Физик культура белен шөгылльләнүдән файдалану

19 нчы таблица

Ел	Физкультура һәм спорт белен шөгылльләнүчеләр саны (кеше)	район халкы санының %ы
2014	7684	38,7
2015	7937	44,0
2016	8859	47,0
2017	8865	49,2
2018	9764	52
2019	9304	53
2020	9694	56,9
2021	9660	57,2

1.6.2. Сәламәт яшәү рәвешен формалаштыру

Гаиләнең социаль ролен күтәрү, физик культура һәм спорт белен шөгылльләнү өчен шартлар тудыру, буш вакытны рациональ файдалану алкоголизмнан, наркоманиядән, жәмгыятькә каршы чагылышлардан ышанычлы яклау булчак буыннарның сәламәтлеген формалаштыруда мөһим фактор булып тора.

Район халкының сәламәтлеген саклау системасында физик культура һәм спорт алыштыргысыз булып тора. Мас-сакүләм физкультура һәм спортны оештыру өчен зур капитал салулар таләп ителми. Барлык оешма житәкчеләренәң бу-рычы физкультура пропагандалаудан һәм массакүләм спортны үстерү өчен минималь шартлар тудырудан гыйбарәт. Ба-лалар учреждениеләренә, мәктәпләргә, тармак технологияләре техникумына массакүләм физкультура системасын керту, район оешмаларында һәм предприяттиеләрендә физик культура белен шөгылльләнүне активлаштыру зур әһәмияткә ия.

Сонгы елда спорт-сәламәтлөндөрү чаралары, физик культура һәм спорт белән район халкының 52 %ы шөгылльленә, шул ук вакытта икътисады йактан алга киткән илләрдә бу күрсәткеч 55 %ка житә. Балалар һәм яшьләрнең спорт белән шөгылльленүгә максатчан ярдәм күрсәтергә, спортның өстенлекле төрләрәндә район традицияләрен ныгытырга кирәк.

2. Программаның төп юнәлешләре.

2.1. Гаилә тормышының популярлаштыру.

Хәзерге вакытта жәмгыятьтә, бигрәк тә яшь буын вәкилләренең аңында, гаиләне мөһим социаль институт буларак, идәннәр арасындагы мөнәсәбәтләрнең югары эволюцион формасы һәм бер үк вакытта сәламәт балаларны яңадан торгызу һәм тәрбияләү өчен кирәкле атрибут буларак формалаштыру аеруча мөһим.

Гаиләгә ярдәм итүнең төп юнәлешләре булып тора:

- нык гаилә мөнәсәбәтләре идеологиясен булдыру, балалы гаиләләрне пропагандалау, гомумгаилә ориентирларын һәм мәнфәгатләрен үстерүгә ярдәм итү;
- беренче никахта торучы ата-аналар белән гаиләнең өстенлеген ныгыту, аларның репродуктив ориентациясен ике, өч балалы гаиләгә киңәйтү;
- балаларны, яшүсмерләрне һәм яшьләрне гаилә тормышына эзәрләү системасы аша гаилә юнәлешендәгә шәхес формалаштыру, гаиләнең тәрбияви потенциалын социальләштерүнең төп субъекты буларак арттыру;
- яшь гаиләләргә комплекслы медицина, социаль, психологик, дөүләт ярдәме;
- граждән никахлары санының алга таба үсешенә каршылык күрсәтү;
- күпбалалы һәм тулы булмаган гаиләләргә ярдәм итү системасын алга таба камилләштерү;
- өстәмә белем бирү системасына балаларны һәм яшүсмерләрне гаилә тормышына эзәрләү: рухи-әхлакый кыйммәтләр, гаилә кыйммәтләре, берничә бала белән рәсмий рәвештә теркәлгән никах, сәламәт яшәү рәвеше формалаштыру.

2.2. Халыкның сәламәтлеген яхшырту һәм үлем-китем санын киметү проблемаларын хәл итүне медицина белән тәэмин итү.

Максаты-тормыш дәрәжәсен тотрыклы күтөрү, сәламәтлек саклауны үстерү, халыкны алкогользацияләү, хезмәтне саклау һәм социаль ярдәм чараларын камилләштерү буенча эзлекле саясәт үздыру юлы белән халыкның үлем-китем санын киметү.

Бурычлар:

- Спәс муниципаль районында уртача гомер озынлыгын арттыру һәм халыкның үлем дәрәжәсен киметү өчен уңайлырак социаль-иқьтисадый климат булдыру;
- халыкның авырулар дәрәжәсе кимүе;
- район предприятияләрендә хезмәт шартларын яхшыртуга, хезмәтне саклауга, житештерүдә имгәнүләрне, һөнәри авыруларны булдырмауга юнәлтелгән чараларны гамәлгә ашыру;
- юл-транспорт һәләкәтләре нәтижәсендә халыкның үлүе кимүе;
- сәламәтлекне яхшырту, өлкән яшьтәге гражданныр һәм инвалидлар арасында авыруны профилактикалау системасының нәтижәләлеген күтөрү, өлкән яшьтәге кешеләрне һәм инвалидларны медик-социаль һәм социаль-психологик реабилитацияләү системасын камилләштерү.

2.3. Сәламәт яшәү рәвешен формалаштыру.

Максат-сәламәт халыкны яңадан торгызу, туганнан бирле һәм гомер буе кешеләрнең сәламәтлөгә турында кайгырту.

Бурыч:

- сәламәтлекне ныгытуның, эшкә сәләтлелекне, халыкның озын гомерле булуын арттыруның иң мөһим ресурсы буларак физик культура һәм спортны үстерү, сәламәт яшәү рәвешен формалаштыру ;
- сәламәт яшәү рәвешен формалаштыруны, гаилә спортын үстерүне тәэмин итүче структура буларак гаилә ролен пропагандалау;
- барлык хезмәт коллективларында, уку йортларында һәм гомумән районда сәламәт әхлакый-психологик климат булдыру;

- уку процессын оештыруны камиллештерү, туклануны һәм медик-санитар шартларны яхшырту, укучыларның сәламәтлеген һәм физик үсешен ныгыту өчен уңай шартлар тудыру.;
- сәламәт яшәү рәвеше культурасын тәрбияләү, үз сәламәтлегенә кайгырту зарурлыгына юнәлдерелгән ижтимагый фикер формалаштыру;
- халыкның массакүләм Физик культурасын оештыру;
- физик культура һәм спортның матди базасын алга таба ныгыту.

2.4 Программаның башка юнәлешләре.

1. РКХ стационары шартларында госпитализацияләүне таләп итә торган авыруларны иртә ачыклау системасын үстерү (алга таба пациентны хастаханәдән (яисә кыска сроклы госпитализация аша).
2. Диспансерлаштыруның 1 этабын көчәйтү, риск факторларын нәтижәле ачыклау, 2нче этапка юнәлтелгән өлешен 25% ка кадәр арттыру, РКХ куәтләре катнашында икенче этапны узу.
3. Беренчел звеноның табиблары һәм фельдшерлары тарафыннан диспансер күзәтүе актив. «ВРД регистры» н үлем-китем белән янаучы контингент тарафыннан мөгълүматларны комплекслы теркәүнең төп инструментты буларак алып бару.
4. РКХдә пациентларны вакытында оператив транспортлау һәм анализларны вакытында житкерү өчен медицина логистикасын үстерү.
5. РҮХдә сыйфат контроле системасын үстерү, бигрәк тә беренчел буын процесслары өчен.
6. Росздравнадзор сертификациясен узу.

7. Беренчел звено белгечләрен, тар белгечләрене-РФ регионнарыннан белгечләр жәлеп итү өчен «Земский доктор» программасын көчәйтү. Табибларның һәм урта медицина белгечләренең тәмин ителеш дәрәжәсен ТР буенча уртача күрсәткечтән югарырак житкерү.
8. КДМУ һәм КДМА белгечләре катнашында белем бирү циклларын һәм семинарларын уздыру.
9. РУХнең матди-техник базасын ныгыту: инженерлык челтәрләрен (ГВС, ХВС, канализация) үзгәртеп кору белән кабул итү-диагностика, педиатрия бүлекләрен капитал ремонтлау.
10. Тукай авылында модульле ФАП оештыру.
11. «Сәламәтлек сукмагы» кебек мәдәни-массакуләм чараларны оештыру, волонтер-медикларның конференциясен үткөрү.

Спас муниципаль районының «2022-2024 елларга халыкның сәламәтлеген яхшырту һәм үлем санын киметү» район максатчан программасын үтәү буенча чаралар

№ п/п	Чараның исеме	Башкаручы	Үтәү вакыты	Финанслау чыганагы
1.	Халыкара гаилә көненә, Халыкара балаларны яклау көненә, Әниләр көненә багышланган чаралар уздыру.	Авыл жирлекләре башлыклары, мәдәният бүлеге, социаль яклау бүлеге, мэгариф бүлеге, яшьләр	2022-2024 еллар	Кирәк түгел

		эшлөрө, спорт һәм туризм бүлөгө, ЗАГС бүлөгө.	эшлөрө, спорт һәм туризм бүлөгө, ЗАГС бүлөгө.	2022-2024 еллар	Кирәк түгел
2.	"Алтын туйларын" һәм "бриллиант туйларын" билгеләп үтүчә гаиләләр өчен тантаналы чаралар оештыру.		ЗАГС, авыл жирлекләре башлыктары	2022-2024 еллар	Кирәк түгел
3.	Мәктәпләрдә гаилә кыйммәтләренә, гаиләнең кеше торумышындагы роленә багышланган сыйныф сәгатьләре һәм тематик дәресләр үткөрү.		Мәгариф бүлөгө планы буенча	2022-2024 еллар	Кирәк түгел
4.	Фертиль яшьтөгә хатын-кызларга профилактик тикшерүләр		«ТР ССМ РКХ» ДАССОның филиалы-«Спас РҮХ»	ел саен	Кирәк түгел
5.	Социопатик гаиләләрдән хатын-кызларның мөмкин булган контрацепциясен тәэмин итү (бушлай ВМС кергү).		«ТР ССМ РКХ» ДАССОның филиалы-«Спас РҮХ»	ел саен	ОМС
6.	Яшүсмерләр арасында женси үсеш һәм гинекологик авыруларның жәмгыятьтә гаилә һәм бала тудыру роленә дәрес ориентирлар формалаштыру буенча профилактик һәм агарту эшләр (әңгәмәләрен) оештыру. Наркомания, алкоголизм һәм тәмәкә тарту профилактикасы.		«ТР ССМ РКХ» ДАССОның филиалы-«Спас РҮХ», мәгариф бүлөгө	даими рәвештә	Кирәк түгел
7.	Хатын-кызлар консультациясендә, амбулаторияләрдә, фельдшер-акушерлык пунктларында «Әниләр мәктәбе» эше		«ТР ССМ РКХ» ДАССОның филиалы-«Спас РҮХ»	даими рәвештә	Кирәк түгел
8.	Массакуләм мәгълүмат чараларынан файдаланып авыруларны профилактикалау мәсьәләләре буенча халыкны мәгълүмат белән тәэмин итү («Новая жизнь»-«Яңа тормыш») газетасында «Габиб почмагы» рубрикасында мөкаләләр һәм лекцияләр циклы.		«ТР ССМ РКХ» ДАССОның филиалы-«Спас РҮХ», Район газетасы редакциясе	даими рәвештә айга 2 тапкыр.	Кирәк түгел
9.	Ерак торақ пунктларда тикшерү өчен күчмә флюорографны жәлеп ител, флюорографик тикшерүләр планының үтәлешен тәэмин итү.		«ТР ССМ РКХ» ДАССОның филиалы-«Спас РҮХ», авыл жирлекләре башлыктары	2022 ел 2023 ел 2024 ел	Район бюджетты 160,0 160,0 160,0

10.	Үпкөләрнең хроник авыруларынан интегүче затларны елга 1 тапкыр флюорографик тикшерү белән тээмин итәргә, күкрәк читлегә органнарының рентгенографиясе күрсәткечләре буенча.	«ТР ССМ РКХ» ДАССОның филиалы-«Спас РҮХ», авыл жирлекләре башлыклары	ел саен	Кирәк түгел
11.	Гинекологик тикшерүләр үткәру өчен кирәкле материал белән фельдшер-акушерлык пунктларын тээмин итәргә.	«ТР ССМ РКХ» ДАССОның филиалы-«Спас РҮХ»,	2022 ел 2023 ел 2024 ел	Средства ОМС 9,0 9,0 9,0
12.	Казан шәһәренең «РКОД» ДАССУ белгечләре укый-яза белү белән онкопатология мәсьәләсе буенча семинар оештырырга	«ТР ССМ РКХ» ДАССОның филиалы-«Спас РҮХ»,	2022 ел	Кирәк түгел
13.	Авыр тормыш хәлләренә элөккән затларны рухи реабилитацияләүне гамәлгә ашыручы медицина хезмәте, социаль яклау органнары, мөгариф, традицион конфессияләр, иҗтимагый берләшмәләр белән хезмәттәшлек.	«Татарстан Республикасы Сәләмәтлек саклау министрлыгының РКБ» ДАССУ филиалы - «Спас үзөк район хастаханәсе», социаль яклау органнары, гомуми белем бирү оешмалары	2022-2024 еллар	Кирәк түгел
14	Яшь табиб кадрларын "Спас үзөк район хастаханәсе" ДАУЗда җәлеп итү максатында торак сатып алу.	Болгар шәһәр жирлегә башкарма комитеты	2022 ел 2023 ел 2024 ел	Болгар шәһәре бюджеты жеты 1550,0 1550,0 1550,0
15.	Алкоголь куллануны профилактикалау һәм дөвалау буенча баннер заказы һәм урнаштыру	«ТР ССМ РКХ» ДАССОның филиалы-«Спас РҮХ»	2022 ел	Район бюджететы 30,0
17	Юеш житешсезлегә булган авыруларны дөвалау урынына бару чыгымнарын компенсацияләү (гемодиализ).		2022 ел	Район бюджететы 729,3

			2023 ел 2024 ел	733,2 733,2
Спас районы буенча Россия ЭЭМ				
19.	Спас ҮРБсына иректән мөхрүм итү урыннарыннан шартлы-вакытыннан алда азат ителгән затлар исемлеген киләсе диспансеризация белән бирү.	Эчке эшләр бүлеге, "ТР МЗ РКБ" - "Спас үзәк район хастаханәсе" ДАССУ филиалы	даими рәвештә	Кирәк түгел.
20.	«Юл хәрәкәте иминлеге» район программасын гамәлгә ашыру кысаларында юл хәрәкәте иминлеге буенча профилактик чаралар үткөрү.	Спас муниципаль районы башкарма комитеты, Эчке эшләр бүлеге, юл хезмәтләре	«Юл хәрәкәте куркыныгсыз-лыгы» программасының сроклары нигезендә	Кирәк түгел.
21.	Гражданның күпләп була торган чаралар үткәргәндә алко-голье продукция сатуны тыю турында Карар кабул итәргә.	Спас муниципаль районы башкарма комитеты	Чаралар үткөрү ва-кытында	Кирәк түгел.
22.	Эчке эшләр министрлыгының караңгылик алкоголизмы белән профилактик исәп-хисабында торган затларга карата про-филактик чаралар (профилактик эңгәмәләр, яшәу урыны буенча бару) үткөрү имин түгел.	Эчке эшләр бүлеге	Ел дәвамында	Кирәк түгел.
Ижтимагый Совет, ветераннарның ижтимагый оешмасы.				
23.	90 яшькә җиткән затлар өчен "Озак яшәу паспорты" фор-масын эшләү һәм аларны тугыруны оештыру.	Ветераннар советы, ветеран-нар оешмалары җитәкчесе, Татарстан Республикасы Сәләмәтлек саклау министр-лыгының Республика клиник хастаханәсе филиалы -«Спас үзәк район хастаханәсе»	2022елның II-III кварталы.	Кирәк түгел.
24	Сәләмәт яшәу рәвешен пропагандалау максатыннан, район газетасында ай саен район халкының яшәу рәвеше, сәләмәт туклану, зарарлы гадәتلәргә каршы көрәш һ.б. турында ма-	Ветераннар советы, социаль яклау бүлеге	2022-2024 еллар	Кирәк түгел.

	териаллар бастырып чыгарылды.				
25.	Ветераннарның аерым спорт төрләре буенча спартакиадасы турында нигезләмә эшләргә һәм аны 2022 елда үткәргә.	Ветераннар советы	2022 ел	Кирәк түгел.	
26.	Ижтимагый совет утырышларында яшь-ләрнең ялын оештыру турында; эчәргә яраклы суның сыйфаты турында; мәдәният учреждениеләренең саламәт яшәү рәвешенә нигезләнган яңа горейф-гадәгләрне һәм йолаларны тарату буенча эше турындагы мәсьәләләргә өйрәнергә һәм ка- рарга.	Спас муниципаль районы-ның ижтимагый советы.	2022 елның I кв. 2022 елның III кварталы 2022 елның II кв. 2022 елның IV кв.	Кирәк түгел.	
Гомуми белем бирү оешмалары					
27	Спас муниципаль районы балалар-яшүсмерләр спорт мәктәбе базасында "шахмат" секциясен ачу. Спорт жыйназлары сатып алу.		2022 ел 2023 ел 2024 ел	Район бюджеты 20,1	
28	Чаңгы инвентаре сатып алу	Спас муниципаль районы	2022 ел 2023 ел 2024 ел	Район бюджеты 200,0 200,0 200,0	
29	Махсус медицина төркеме укучылары арасында физик культура дәресләре үткөрү. Махсус медицина төркеме укучылары белән индивидуаль эш оештырылды. Шәхси физик күнегүләр, ЛФК, согласованная белән шөфкать туташы һәм дөвалаучы табиб.	1 нче Болгар урта мәктәбе 2 нче Болгар урта мәктәбе	Бөтен уку елы давамында.	Финанслау таләп ителми	
30.	Сәламәт яшәү рәвешен пропагандалау. «Гәмәке тартуның зыяны турында», «эчкечлек зыяны турында», «Наркома-ния зыяны турында» тематик сыйныйф сәгатъләре үткөрү.	Гомуми белем бирү оешмалары	Бөтен уку елы давамында.	Финанслау таләп ителми	
31.	Физик культура буенча уку программасы кысаларында йөзү буенча дәресләр оештыру.	1 нче Болгар урта мәктәбе 2 нче Болгар урта мәктәбе «П. А. Карпов исемендәге Болгар кадет интернат –	Физик культура буенча уку-укуту программасының календарь-тематик	Финанслау таләп ителми	

		мәктәбе» ДБМУ	планы кысаларын- да.	
32.	«АРМИС» АПКсының авыруның иргә стадиясендә балалар үсешендә лайылышларны ачыклау буенча эше.	1 нче Болгар урта мәктәбе 2 нче Болгар урта мәктәбе	Бөтен уку елы дәвамында.	Финанслау таләп ителми
33.	Сәламәтлек көне.	Гомуми белем бирү оешмала- ры	7 нче апрель	Бүләкләргә смета нигезендә финан- слау.
34.	Бөтендөнья һәм халыкара көннәргә багышланган чаралар һәм акцияләр: «сәламәтлек», «гәмәкә төтененнән баш тар- ту», «наркоманиягә каршы көрәш» һ. б.	Гомуми белем бирү оешмала- ры	Уку елы дәвамында	Бүләкләргә смета нигезендә финан- слау.
35.	Яшелчә үстерү буенча мәктәп яны участкалары эше	Гомуми белем бирү оешмала- ры, мәктәпкәчә белем бирү учреждениеләре.	май-сентябрь	Үз ачкалары исәбеннән
36.	Тагарстан Республикасы Дәүләт Советының Социаль сәясәт комитетының «Тагарстан Республикасында спорт объектларын һәм корылмаларын нәтижәле һәм рациональ файдалану өлешендә законнарны гамәлгә ашыру турында» 2015 елның 3 ноябрәндегә 75 номерлы Карарын гамәлгә ашыру. Районда ясалма өслекле 10 универсаль спорт майданчыгы төзелде һәм эшпи.	Гомуми белем бирү оешмала- ры, өстәмә белем бирү учре- ждениеләре	Уку елы дәвамын- да.	Финанслау таләп ителми
Мәктәпкәчә мэгариф оешмалары				
37.	«Чишмәкәй» кагнаш төрдәге балалар бакчасы»нда балалар бакчасына йөрүче мөмкинлекләре чикле балалар өчен Лекотекалар оештыру.	«Чишмәкәй» кагнаш төрдәге балалар бакчасы» МББМУ	2022	Район бюджеты
38.	Ремонт үткөрү һәм медицина кабинетларын лицен- зияләү	«Кояшкай», «Колосок» ба- лалар бакчасы» МББМУ	2022-2024	Район бюджеты
39	Балалар бакчасында балалар белән эшләүдә сәламәтлек саклау: 1. Тәрбиячеләрнең сәламәтлеген комплекслы бәяләү- сәламәтлекне паспортлаштыру. Шәхси сәламәтлән-	Балалар бакчасы мөдире	даими рәвештә	Кирәк түгел

	<p>дерү маршрутларын тезү</p> <p>2. Физкультура-саламатлөндерү технологиялөрен гамөлгө ашыру:</p> <p>Хөрөкөт итү режимы</p> <p>Динамик паузалар</p> <p>Чыныгу</p> <p>Гимнастика</p> <p>Хөрөкөтчөн һәм спорт уеннары</p> <p>Саламатлек көннөре</p> <p>Спорт күнел ачу, бөйрөмнөр</p> <p>3. Социаль-психологик технологиялөре гамөлгө ашыру:</p> <p>Тренингллар</p> <p>Релаксация</p> <p>Музыка терапиясе</p> <p>Психогимнастика</p> <p>Әкият терапиясе</p>			
40.	<p>Балалар бакчасы педагоглары белән эшлөүдө саламатлек саклау:</p> <p>Тәрбиячелөре саламатлек саклау технологиялөренө өйрөгү:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ семинарлар, ➤ түгөрөк өстөллөр, ➤ күрсөгү һәм карау уртак эшчөнлек балалар белән, ➤ педагоглар белән тәжрибө алмашу ➤ саламатлек турында проектлар конкурсы педагоглар өчен консультацияләр <p>«Эш көне дөвамында ре-лаксация, киеренкелекне бетерү альмнарары» мөктөпкөчө белем бирү учреждени-ясе педагоглары өчен гамөли практикум;</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ - Педагогик советларда һәм медик-педагогик кинөшмөлөрдө саламатлек саклау мәсьәлөлөре турында фикер алышу . 	Балалар бакчасы мөдирлөре	Даими рөвештө	Кирөк түгел

	Балалар бакчасы мөдирлөрө	Даими рәвештә	Кирәк түгел
<p>41. Балалар бакчасында ата-аналар белән эшләүдә сәламәтлек саклау:</p> <p>1. Өлкөннәр һәм балалар халкы арасында сәламәт яшәү рәвешен пропагандалау:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ата-аналар өчен «Сәламәт булайк»дигән стендлар ясау • «сәламәтлек турында»балалар бакчасы сайтында бит * * Ата-аналар жыйлышыларында чыгышлар, консультацияләр, ата-аналар белән сәламәтлек саклау мәсьәләләре буенча әңгәмәләр. • Белешмәлекләр * Презентацияләр <ul style="list-style-type: none"> • Буклет ата-аналар белән чаралар оештыру: • ял көне экскурсияләре, • «Әти, әни, мин-спорт гаиләсе»спорт ярышлары, • Сәламәтлек Көннәре • Ачык ишекләр көне 	Балалар бакчасы мөдирлөрө	Даими рәвештә	Кирәк түгел
42.	Балалар бакчасы мөдирлөрө	Даими рәвештә	Кирәк түгел
43.	Балалар бакчасы мөдирлөрө	Даими рәвештә	Кирәк түгел
44.	Балалар бакчасы мөдирлөрө «Спас РҮХ»МУ		
45.	"Колосок" МББМУ (1 жәяү йөрү тальмы) "Антошка" МББМУ (1 жәяү йөрү тальмы) «Алан авылы балалар бакчасы» МББМУ	2022 ел 2023 ел	Район бюджеты 185,0 185,0 185,0

		(1 жэяү йөрү талымы)	2024 ел	
46.	Мәктәпкәчә мэгариф оешмаларын спорт инвентарьлары, йомшак модульләр белән тээмин итү;	МБДОУ «Антошка» МБДОУ с. Полянки МБДОУ пос. КИМ МБДОУ с. Измери МБДОУ с. Антоновка МБДОУ с. Бальмеры МБДОУ «Геремок»	2022 ел 2023 ел 2024 ел	Район бюджеты 50,0 30,0 30,0 30,0 30,0 15,0 15,0

Физик культура һәм спорт

№ п/п	Чаралар исеме	Башкаручы	Үтәү вакыты	Финанслау чыганагы
47	даими рөвешгә физик культура һәм спорт белән шөгьльләнүче халык санын арттыру	Яшьләр эшләрә һәм спорт бүлөгә, район мэгариф бүлөгә, авыл жирлекләре башлыклары, предприя-тие һәм оешма житәк-челәре	2022ел – 53% 2023ел– 54 % 2024ел– 55 %	Кирәк түгел
48.	«Хезмәткә һәм оборонага эзер» (ХОӨ). Бөтенроссия физкультура-спорт комплексын этаплап гамәлгә кергү чаралары - Белем бирү оешмалары укучылары - Укучылар - Өлкән халык	Яшьләр эшләрә һәм спорт бүлөгә, район мэгариф бүлөгә, авыл жирлекләре башлыклары, предприя-тие һәм оешма житәк-челәре	2022ел-2023ел – 100% 2022 ел– 2023ел -100% 2022 ел – апробация 2023 ел – 25% 2024 ел– 30%	Кирәк түгел

49.	«Татарстан чаңгы юллары» «Милләт кроссы» район массакүләм ярышларын оештыру һәм үткөрү.	Яшьләр эшләре һәм спорт бүлеге	2022 ел-2024ел	ФК һәм спорт чараларын гамәллә ашыруга акча хи-сабына
50.	Авыл жирлекләренең һәм оешма хезмәткәрләренең яшәү Спартакиадасын оештыру һәм үткөрү.	Яшьләр эшләре һәм спорт бүлеге	2022ел 2023ел 2024ел	Район бюджетты 300,0 300,0 300,0
51.	Спорт төрләре буенча жыелма командаларның төрле дәрәжәдәге ярышларда катнашуы.	Яшьләр эшләре һәм спорт бүлеге, район мөгариф бүлеге, «Олимп»балалар-яшүсмерләр спорт мөктәбе	2022 -2024еллар	«Олимп»балалар-яшүсмерләр спорт мөктәбе акчалары
52	Спорт юнәлешендә өстәмә белем бирү учрежде-ниесенең мағди-техник базасын ныгыту -Массакүләм шуу өчен чаңгы инвентаре сатып алу.	«Олимп»балалар-яшүсмерләр спорт мөктәбе	2022 ел 2023 ел 2024 ел	Район бюджетты 41,0 41,0 41,0
53	«Хезмәткә һәм оборонага эзер» (ХОӨ) физкультура-спорт комплексы нормативларын үтәү өчен кирәкле спорт инвентарен сатып алу	«Олимп»балалар-яшүсмерләр спорт мөктәбе	2022 ел 2023 ел 2024 ел	Район бюджетты 30,0 30,0 30,0

Программаның 18 пункттына аңлатма язуы

№	Жирлек	Фамилиясе, исе- ме, атасының исеме.	Гемо- диализ башла- ну да- тасы	Айга бару саны	1 сәфәр бәясе (мең сум) 2022 елның 1 гыйн- ва- рын- нан	2022 елның 1 ап- ре- лен- нән 1 бару бәясе (мең сум)	2022 елга Сумма (мең сум)	Сумма 2023 һәм 2024 елга (мең сум)
1	Антоновка авыл жириле- ге	Бедняжкин Ни- колай Василье- вич	2020 ел- ның 1 мае.	13	1,3	1,5	226,2	234
2	Приволж- ский авыл жирилеге	Главнов Влади- мир Константи- нович	2020 ел- ның 15 апреле	13	1,0	0,7	120,9	109,2
3	Болгар ш.	Клушанцева Наталья Викторовна	2018 ел- ның 1 гыйнва- гыйна- ры	13	1,3	1,5	226,2	234
4		Чичков Александр Александрович	2018 ел- ның 1 гыйнва- гыйна- ры	13	0,8	1,0	156	156
Барлығы							729,3	733,2